Сенькив О. Зоосемичний компонент в пословицах и поговорках: сопоставительный аспект (на примере английского и украинского языков)

В статье рассматривается универсальность и этноспецифика оценочности английских и украинских пословиц и поговорок с зоосемическим компонентом. Сделана попытка их классифицировать, основываясь на их же семантику по тематическому принципу и на базе жизненных понятий. Установлено, что универсальные черты составляют многоуровневую структуру семантики оценочности. Исследовано семантику образов животных в английских и украинских пословицах и поговорках, проведено компаративный анализ. Выделены группы паремий, объединенных определенными обобщенными коннотациями и концептами. Выделены положительно, отрицательно и нейтрально маркированные паремии с зоосемическим компонентом в английском и украинском языках. Объяснены причины возникновения общих и отличительных коннотаций проанализированных пареміях с указанным компонентом. Выявлено наиболее многочисленную группу паремий с зоосемическим элементом в сравнительных языках. Показана связь между паремийных единицами исследуемых языков и языковой картиной мира этих этносов. Намечены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: *пословица, поговорка, паремия, зоосемический элемент, оценка, универсальность, этноспецифика, концепт, коннотация.*

Olha Sen'kiv. Zoosemic component in proverbs and sayings: comparative aspect (in English and Ukrainian languages).

The article focuses on the common and diverse (ethnical) features of English and Ukrainian proverbs and sayings with zoosemic component. In this study an effort has been made to classify them due to their semantics on the thematic and life concept principle. It has been stated that universal features are of multilevel semantic structure. The comparative analysis has been done so as to find out the semantics of animal images in English and Ukrainian proverbs and sayings. The article shows groups of proverbs and sayings, united with common connotations and concepts. The author has pointed out positive, negative and neutrally marked paremias with zoosemic component in English and Ukrainian languages. It has been outlined the reasons of common and diverse connotations of analysed paremias. It has been also outlined the largest group of proverbs with zoosemic element in compared languages. The article shows the connection between paremical units of the compared languages and the linguistic picture of the world of these ethnic groups. The prospects for further research are depicted.

Key words: *proverb, sayings, paremias, zoosemic element, evaluation, universality, ethnical specialty, concept, connotation.*

Валентина Ямкова
(Хмельницький)

УДК 81`25`36:811.111:811.161.2

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ПАРЕМІОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

У статті розкрито сутність поняття «паремія» як народного висловлювання повчального характеру, визначено різновиди пареміологічних одиниць та виокремлено їхні характерні риси. Автором було проаналізовано тематичні групи пареміологічних одиниць. Визначено труднощі, що постають перед перекладачем під час перекладу паремій, зокрема прислів'їв та приказок, а також охарактеризовано групи паремій. Здійснено аналіз способів перекладу пареміологічних одиниць згідно з класифікацією О. В. Куніна та визначено їхні характерні особливості. Зроблено висновок, що найбільш вдалим способом перекладу паремій є переклад повним еквівалентом, проте не завжди перекладач в змозі підібрати потрібний відповідник у мові перекладу, тому головна мета перекладача – це переклад зі збереженням змісту та стилістичного наповнення паремії.

Ключові слова: *паремія, прислів'я, приказка, переклад повним еквівалентом, переклад частковим еквівалентом, калькування, «обертональний» переклад, описовий переклад, мова оригіналу, мова перекладу.*

Постановка проблеми. Одним з найголовніших аспектів вивчення іноземної мови є ознайомлення з культурою народу, що говорить цією мовою. Цінним відображенням культури є фольклор, це важливий історико-лексичний пласт кожної мови. Він відображає звичаї, традиції та дух суспільства за допомогою різноманітних мовних засобів, в тому числі паремій (прислів'їв та приказок). Прислів'я та приказки – широко поширений стародавній жанр усної народної творчості. Вони супроводжують людей з давніх часів. Такі виразні засоби, як точна рима, проста форма, стислість, зробили прислів'я та приказки стійкими, тому вдалий переклад пареміологічних одиниць є досить складним, проте важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема паремій, зокрема історія їх виникнення й походження, функціонування та класифікація, будова та способи перекладу, здавна привертали увагу дослідників. Дослідженням паремій, з'ясуванням їх історії та значення, займалося багато дослідників різних країн серед яких В. В. Виноградов, Л. А. Булаховський, В. Л. Архангельський, В. М. Мокієнко, В. П. Жуков, О. М. Мелерович, В. Г. Гак, Л. Г. Скрипник, М. Ф. Алефіренко, Л. Г. Авксентьєв, М. Т. Демський, такі лінгвісти, як О. І. Смирницький, О. В. Кунін, Н. М. Амосова, А. І. Альохіна та інші.

Питанню перекладу паремій приділяється значна увага мовознавців, особливого значення набуває вивчення специфіки відтворення в українській мові англійських паремій як національно-специфічної форми клішованих текстів малої форми, що вирізняється частотним вживанням у повсякденній комунікації. Проте, на жаль, у перекладознавстві ще не має повних теоретичних уявлень про структурно-семантичні особливості і характер взаємодії мовних засобів під час перекладу англійських пареміологічних одиниць українською мовою.

Мета статті полягає у визначенні основних способів перекладу пареміологічних одиниць з української мови на англійську, базуючись на їхніх структурно-семантичних особливостях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Паремії, як влучні лаконічні висловлення фольклорного походження, давно потрапили в коло наукової уваги фольклористів, літературознавців, істориків, етнографів, лінгвістів та інших дослідників. З'явилася спеціальна галузь науки – ***пареміологія***, об'єктом дослідження якої є паремії як широке коло малих фольклорних жанрів, що охоплює прислів'я, приказки, прикмети, побажання. Під терміном ***паремія*** розуміємо прислівні народні висловлення повчального характеру, оформлені за зразком синтаксично замкнених, відтворюваних і семантично цілісних речень, поетичних за формою [4].

На сьогодні лінгвісти вирізняють понад десять різновидів паремій. Першим видом є вітання, тобто сталі вислови-кліше, які вживаються при зустрічі знайомої людини. Окрему групу становлять святкові вітання, або усталені фрази, якими вітають один одного лише у певні свята. Крім того, до паремій належать прикмети, народні порівняння, народний календар тощо.

Деякі інші лінгвісти відносять також до паремій афоризми, оскільки вони є короткими влучними оригінальними висловами з узагальненою, глибокою думкою висловленою у стислій лаконічній формі, інколи несподівано парадоксальній. Окрім того існують і гумористичні види пареміологічних одиниць, до яких належать стягнені анекдоти та каламбури [3, с. 396].

Паремії (прислів'я ти приказки) – це невід'ємна складова духовної культури народу, вони вражають близькістю життєвих поглядів, точністю, влучністю, проникливістю та мудрістю виразів. Вони втілюють багатство мови і культури і відображають філософські та психологічні поняття: сутність людського буття, думки людей про світ, любов, життя, зраду та ін. [5].

Правильне та доречне використання людиною прислів'їв і приказок надає мові неповторну своєрідність та особливу виразність.

Прислів'я та приказки можна умовно поділити на кілька тематичних груп, де значення змісту паремій можна зрозуміти лише після переосмислення окремих її компонентів [6, с. 12]. Найбільшу увагу заслуговують такі тематичні групи, що представляють:

1. Риси характеру людини, її вчинки та відносини у сім'ї, колективі, чи суспільстві. Наприклад, *to have egg on one's face* – бути в неприємному становищі; *Each bird loves to hear*

himself sing. – Гречана каша сама себе хвалить; *to put all eggs in one basket* – поставити усе на карту тощо.

2. Прислів'я, що представляють моральні цінності та побутові реалії. Наприклад, *He whose belly is full believes not him who is fasting* – Ситий голодного не розуміє; *Life is not a bed of roses* – Життя пережити – не поле перейти; *Lazy sheep thinks its wool heavy* – Лінивій кобилі і хвіст важкий; *Good dog deserves a good bone* – По заслузі і честь тощо.

3. Прислів'я, що вказують на тісний зв'язок народу з середовищем перебування. Наприклад, *Take care of the pence and the pounds will take care of themselves* – Копійка гривню береже; *When Queen Anne was alive* – За царя Гороха тощо.

4. Прислів'я, що відображають відносини у сім'ї. Наприклад, *like father like son* – яблуко від яблуні недалеко падає; *there is no escaping fate* – від долі не втечеш; *to go through fire and water, to go through thick and thin* – пройти вогонь, воду та мідні труби; *to pour oil on the flames, to add fuel to the fire* – підливати масла в вогонь; *out of sight, out of mind* – як з очей, так і з думки тощо.

Що стосується перекладу, то варто виділити такі види прислів'їв, як ***інтернаціональні*** та ***етноспецифічні*** прислів'я, а також ***образні*** та ***необразні*** прислів'я. Наприклад, інтернаціональні прислів'я: *The end justifies the means.* – Мета виправдовує засоби*; Appetite comes with the eating.* – Апетит приходить під час їжі; образні прислів'я: *Misfortunes never come alone* – Біда не сама ходить, а з собою ще й горе водить; *The cow knows not the worth of her tail till she loses it* – Що маємо – не бережемо, а втративши – плачемо; необразні прислів'я: *There is many a slip between the cup and the lip* – Не говори "гоп", поки не перестрибнеш; *Revenge is sweet* – Помста солодка.

Під час перекладу паремій перед перекладачем постають певні труднощі, серед яких можна виокремити такі:

1) відсутність відповідного прислів'я у мові перекладу.

2) розбіжності в емоційному забарвленні та образності англійських і українських прислів'їв, або випадки, коли пареміологічна одиниця однієї мови належить до групи образних прислів'їв, а паремія іншої – до групи необразних прислів'їв.

3) етноспецифічність прислів'їв та відмінності прислів'їв у національній забарвленості, тобто перекладачеві, з одного боку потрібно зберегти національний колорит мовця, а з іншого – досягти певної локалізації, щоб вона не була занадто значною.

4) контекстуальна багатозначність прислів'їв і можливість неточного визначення значення прислів'я.

Переклад необразних прислів'їв є легшим, ніж образних прислів'їв, адже образні прислів'я більш етноспецифічні. Варто також зазначити, що необразні англійські прислів'я, зазвичай, мають такі ж необразні відповідники в українській мові. Наприклад, *A bad wound is cured, not a bad name.* – Краще втратити життя, ніж добре ім'я; *Adversity is a good discipline*. – Біда всьому навчить; *The end justifies the means.* – Мета виправдовує засоби та ін.

У випадку якщо у мові перекладу немає відповідника, то деякі необразні прислів'я можуть перекладатися калькуванням, тобто передаватися дослівно: *A woman does not deserve her name if she does not cheat a man less than seven times every day* – То й не жінка, як сім раз на день не обмане чоловіка.

Під час здійснення перекладу паремій перед перекладачем можуть постати труднощі у відсутності відповідної за значенням та образністю пареміологічної одиниці у мові перекладу. Тому М. Кочерган розділяє їх на три групи, згідно з наявністю відповідника у мові перекладу [1, с. 41]:

1) паремії, які повністю збігаються з українськими і за смислом, і за формою, наприклад: *My house is my castle* – Мій дім – моя фортеця*; A black hen lays a white egg* – Чорна курка несе білі яйця*; All is well that ends well* – Все добре, що добре закінчується. Прислів'я, що повність співпадають у мові оригіналу та мові перекладу найлегше зрозуміти та розтлумачити, граматична структура, лексичне наповнення та стилістична забарвленість є однаковими.

2) паремії, які збігаються за змістом, але відрізняються за образом, який лежить в їх основі, наприклад: *As pale as a ghost* – Блідий, як смерть; *Dont quarrel with your bread and butter* – Не плюй в криницю – доведеться води напитися; *Neck or nothing* – Або пан, або пропав; *He cant say "boo" to a goose* – Він і мухи не образить; *To buy a pig in a poke* – Купити кота в мішку; *The*

early bird catches the worm – Хто рано встає, тому Бог дає. При перекладі такого типу прислів'їв варто підібрати найбільш вдалий варіантний відповідник у мові перекладу. Найважливіше в цьому випадку – це вдало передати зміст та емоційність паремії.

3) паремії, які не мають відповідників в українській мові ні за змістом, ні за образом. Під час перекладу такого типу паремій найчастіше застосовується прийом калькування,для якого є характерним буквальний переклад.

Зазвичай, такі паремії є специфікою етнічних надбань лиш одного народу світу. Наприклад, етнічні англійські прислів'я: *When a heart is on fire, sparks always fly out of the mouth* – Коли серце в огні, іскри вилітають ротом; *Truth gives wings to strength* – Істина силі крила дає; *Every heart has a pain* – У кожного серця свій біль.

Тобто такі паремії перекладаються або описово, або за допомогою приказки, створеної перекладачем.

Адекватна передача паремій є важливим аспектом, адже неправильний переклад може спотворити зміст та призвести до непорозуміння між мовцями. Згідно з класифікацією О. В. Куніна, можна виділити такі способи перекладу паремій, як [2, с. 312]:

1) Переклад повним еквівалентом. Такий спосіб перекладу використовується тоді, коли в мові перекладу наявне прислів'я, що є рівнозначним за змістом, функцією та стилістичними характеристиками прислів'ю в мові оригіналу. Таких відповідностей небагато, до цієї групи належать

- грецька або інша міфологія: *Cassandra warning* – Застереження Кассандри;
- древня історія або література*: I came, I saw, I conquered.* – Прийшов, побачив, переміг;
- Біблія або вислови за біблійним сюжетом: *The ten commandments* – десять заповідей;
- сучасна література або історичні джерела, які відносяться до різних мов: *My house is my castle* – Мій дім – моя фортеця;

2) Переклад частковим еквівалентом. Використання такого типу перекладу доречне тоді, коли зміст, функція та стилістичне забарвлення прислів'я мови оригіналу збігається з прислів'ям мови перекладу, проте наявні певні лексичні, граматичні, або лексико-граматичні розбіжності.

Існують такі групи часткових еквівалентів:

-частковий лексичний еквівалент. Наприклад , прислів'я : *hawks will not pick hawks' eyes out* – ворон ворону око не виклює; *don't count your chicken before they are hatched* – курчат по осені рахують.

-частковий граматичний еквівалент. Наприклад, *catch old birds with chaff* – старого горобця на полові не впіймаєш; *a hungry fox dreams about chicken* – голодній лисиці всі кури сняться.

3) Калькування або дослівний переклад паремій при наявності повного або часткового еквівалента. Навіть у випадку наявності повного, або часткового еквіваленту у мові перекладу, паремії іноді варто перекладати методом калькування, тобто прислів'я відтворюється майже дослівно. Це потрібно тоді коли образ, який лежить в основі паремії, необхідний для розуміння тексту, а заміна його іншим чином не дає достатнього результату. Наприклад: *A man is a wolf to a man* – Людина людині вовк; *Fish begins to stink at the head* – Риба починає псуватися з голови; *A black hen lays a white egg* – Чорна курка несе білі яйця; *Better late than never* – Краще пізно, ніж ніколи; *Don't teach fishes to swim* – Не вчи риб плавати; *Forbidden fruit is sweetest* – Заборонений плід – найсолодший; *It is never too late to learn* – Вчитися ніколи не пізно; *Love is blind* – Любов сліпа; *Money has no smell* – Гроші не пахнуть.

4) «Обертональний» переклад. Такий тип перекладу є найбільш важким для перекладача, адже він потребує творчого бачення. У випадку застосування обертонального типу перекладу паремій перекладачеві доводиться шукати псевдоеквівалент, що може бути використаний для перекладу лише в даному контексті. Перекладач, зберігаючи сенс прислів'я мови оригіналу, «винаходить» прислів'я мови перекладу для відтворення його оригінального змісту. Наприклад: *An ass is but an ass, though laden with gold* (дослівно: осел так і залишиться ослом, навіть якщо він завантажений золотом) – На свиню хоч і сідло одягни, то все конем не буде; *The cat would eat fish and would not wet her feet* (дослівно: кіт з'їсть рибку та не замочить її ноги) – Щоб рибку з'їсти, треба в воду лізти.

5) Описовий переклад. Даний тип перекладу використовується тоді, коли використання інших типів є неможливим. При описовому перекладі відбувається тлумачення пареміологічної одиниці, тобто пояснення, порівняння, опис тощо. Використовуються всі засоби, що в максимально зрозуміло та коротко передають зміст паремії. Наприклад, *like a bat out of hell* – наче за ним чорти женуться; *to be on high horse – зарозуміло триматися.*

Висновки дослідження. Прислів'я та приказки відображають життєвий досвід багатьох поколінь, віддзеркалюють самобутність національних понять та уяви про навколишній світ, тому адекватний переклад паремій складає особливу перекладацьку проблему. Згідно з О. В. Куніним існують такі способи перекладу пареміологічних одиниць, як переклад за допомогою повного або часткового еквівалента, переклад за допомогою калькування, "обертональний" та описовий переклад. Варто зазначити, що найбільш вдалим способом перекладу паремій є переклад за допомогою повного еквівалента. За допомогою цього способу перекладачеві вдається передати не тільки зміст, а й граматичну структуру, лексичне наповнення та стилістичну забарвленість паремії. Проте часто трапляється, що в українській мові немає повного відповідника англійської пареміологічної одиниці. В цьому випадку перекладач знаходить інший, більш доречний спосіб перекладу, що вдало передає зміст та стилістичне наповнення паремії мови оригіналу. **Перспективи подальших наукових розвідок.** У подальшому планується детально проаналізувати особливості перекладу пареміологічних одиниць з української мови на англійську.

ЛІТЕРАТУРА

1.Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 1999. – 368 с.

2.Кунин А. В. Курс фразеологии английского язика / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. - 403 с.

3.Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. –К. : Знання-Прес, 2006. – 591 с.

4.Мацак Ж. Г. Паремія як перекладацька проблема [Електронний ресурс] / Ж. Г. Мацак // Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Philologia/33540.doc.htm.

5.Новосадська О. Б. Поннятєво-оцінні ознаки концепту "приватність" в англійських прислів'ях [Електронний ресурс] / О. Б. Новосадська // Науковий блог НаУ «Острозька академія». – 2012. – Режим доступу. : http://naub.oa.edu.ua/2012/ponnyatevo-otsinni-oznaky-kontseptu-pryvatnist-v-anhlijskyh-pryslivyah/

6.Пирогов В. Л. Структура і семантика паремійних одиниць японської, англійської, української та російської мов: типологічний та лінгвокультурологічний аспекти. Автореф. – К. : Київський Національний Лінгвістичний Університет, 2003. – 22 с.

Ямковая В. Характерные черты паремиологических единиц и их с английского языка на украинский.

В статье раскрыта сущность понятия «паремия» как народного высказывания поучительного характера, определены разновидности паремиологических единиц и выделены их характерные черты. Автором были проанализированы тематические группы паремиологических единиц. Определены трудности, возникающие перед переводчиком при переводе паремий, в частности пословиц и поговорок, а также охарактеризованы группы паремий основываясь на наличии соответствия в языке перевода. Осуществлен анализ способов перевода паремиологических единиц согласно классификации А. В. Кунина и определены их характерные особенности. Сделан вывод, что наиболее удачным способом перевода паремий является перевод полным эквивалентом, однако не всегда переводчик в состоянии подобрать нужный аналог в языке перевода, поэтому главная цель переводчика – это перевод с сохранением содержания и стилистического наполнения паремии.

Ключевые слова: *паремия, пословица, поговорка, перевод полным эквивалентом, перевод частичным эквивалентом, калькирование, «обертональный» перевод, описательный перевод, язык оригинала, язык перевода.*

Yamkova V. Characteristic Features of Paremiological Units and their Translation from English into Ukrainian.

The article characterizes the concept of "paroemia" as a national saying of an educative character. Types of paremiological units have been defined and their characteristics have been singled out. The author has analyzed the paremiological thematic groups. Difficulties, which an interpreter or a translator may face while translating paroemias, have been differentiated. Analysis of paremiological units translation ways according to Kunin's classification has been made and their characteristic features have been determined. It is concluded that the most appropriate way to render paremiological units is to use the full equivalent translation, but an interpreter is not always able to find the necessary proverb in a target language. Thus, the main aim of an interpreter or a translator is to render a paremiological unit preserving its meaning and stylistic peculiarities.

***Key words**: paroemia, proverb, saying, full equivalent translation, partial equivalent translation, descriptive translation, source language, target language.*

Андрій Янковець, Олена Янковець
(Хмельницький)

УДК 811.11:37.04

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У КУРСАНТІВ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ОДНОГО З КОМПОНЕНТІВ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розкривається поняття «лінгвокраїнознавча лексична компетенція» та розглядаються особливості її формування в процесі вивчення англійської мови курсантами Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. На основі аналізу наукової літератури було з'ясовано, що для формування лінгвокраїнознавчої компетенції, яка є необхідною складовою для здійснення перекладу, потрібні фонові знання, тобто знання про країну, її культуру, побут та традиції її народу. Фонові знання реалізуються за допомогою певних мовних засобів, таких як фонова лексика та національні реалії. Опанування певним багажем реалій набуває особливого значення для курсантів, які навчаються за спеціальністю «Переклад». Розуміння та переклад культурно-специфічної лексики є однією з найголовніших якісних характеристик, що визначають фаховий рівень перекладача. Отже, в процесі вивчення нової лексики у курсантів формується не лише іншомовна компетенція, а також формується вміння виконання адекватного перекладу з урахуванням лінгвокраїнознавчого аспекту.

***Ключові слова:** лінгвокраїнознавча лексична компетенція, фонові знання, фонова лексика, національні реалії, адекватний переклад.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Лінгвокраїнознавча лексична компетенція – це сукупність знань про географічне положення, історію, державний устрій та культуру країни, мова якої вивчається, а також соціокультурні особливості розвитку країни на сучасному етапі та уміння підпорядковувати свої мовленнєву поведінку цим особливостям**.** Лінгвокраїнознавча компетенція є невід'ємним компонентом професійної іншомовної компетентності, що й визначає значний науково-практичний інтерес до вивчення особливостей її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Як показує аналіз наукових праць поняття «лінгвокраїнознавча лексична компетенція» вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники-лінгвісти (А. Федоров, Г. Томахин, Є. Верещагин, В. Костомаров, M. Byram та ін.). У своїх працях вони окреслили поняття «лінгвокраїнознавча лексична компетенція» та з'ясували її роль у вивченні іноземних мов.

Метою статті є дослідити роль та особливості формування лінгвокраїнознавчої лексичної компетенції як одного з компонентів іншомовної професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідеалом виховання молодої особистості в Україні є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними